

Dr. M. Dubbelman, Giessenburg

En geef aan God terug wat van God is

Geef dan de keizer wat des keizers is, en Gode wat Gods is.

Lucas 20: 25

De Here Jezus wordt voor een onoplosbaar probleem gesteld. Hem wordt een vraag gesteld waarop hij alleen "ja", of "nee" zal moeten antwoorden en elk van beide antwoorden zal voor hem het einde betekenen.

De zaak zit zo. De tegenstanders van Jezus doen zich voor als "vrome mensen" die een briljante vraag op godsdienstig gebied hebben. Ze willen van hem weten of ze nu wel of niet de gehate belasting aan de keizer in Rome moeten betalen. Iedere inwoner van Israël moest jaarlijks een bepaald geldstuk (een denarius) aan de keizer betalen.

Veel van deze muntstukken uit de tijd van Jezus zijn inmiddels in Israël opgegraven en we weten daarom precies hoe deze munten er uit zagen. Op de voorkant staat een afbeelding van de keizer met als onderschrift: "Goddelijke keizer." Op de achterkant van de munt staat de keizer afgebeeld als "de allerhoogste priester." Dit geld was dus duidelijk afgodisch voor een gelovige Jood. Bovendien was het pijnlijk voor hen om deze belasting te betalen: het deed hen beseffen dat ze niet vrij waren, maar overheerst werden.

Het dilemma waar Jezus voor staat is duidelijk. Antwoord hij: "Nee", dan is hij ongehoorzaam aan het gezag van de keizer. Hij zal terechtgesteld worden als een opstandeling die het volk oproept om geen belasting te betalen. Zijn weigering om belasting te betalen is een opstand tegen het oppergezag. Antwoordt hij: "Ja, je moet deze belasting betalen aan de keizer", dan zou Jezus het vertrouwen van het volk verliezen en zou hij beschuldigd worden van "heulen met de vijand." Zijn ondervragers willen alleen een antwoord "Ja" of "Nee". Het wordt echter geen van beide.

Jezus vraagt of ze Hem een denarius kunnen tonen en vervolgens vraagt Hij wiens afbeelding er op staat. Ze antwoorden Hem dat op de munt het beeld van de keizer staat en vervolgens zegt Jezus: "Geef dan (terug) aan de keizer, wat van de keizer is."

Het geld werd uitgegeven door de keizer. De keizerlijke bedienden sloegen de munten, net als nu de Nederlandse Staat dat in ons land doet. Overal waar het geld gebruikt werd, was het duidelijk dat dat gebied onderworpen was aan de keizer. Jezus zegt dan ook: Jullie denken dat jullie nog vrij zijn, maar de Romeinen zijn de baas. Het oppergezag ligt bij Rome. Het geld van de keizer wordt hier immers gebruikt als ruilmiddel. Geef dan aan de keizer terug wat van de keizer is. Het is immers zijn eigendom.

Inhoud

Meditatie 145

Het christelijk geloof en de politiek (XII) 146
Dr. H. Klink, Hoornaar

Kohlbrugges Utrechtse jaren (II) 149
Drs. M. den Admirant, 's-Gravenhage

De kracht van het geloof (II, slot) 150
A.B. Goedhart, Leerbroek

Barack Obama en Psalm 46 152
Dr. Bart-Jan Spruyt, Gouda

Een woord van C.S. Lewis (1898 – 1963)

Is de wereld zo aardig voor jou geweest dat je het jammer vindt om afscheid te nemen? Er liggen betere dingen in het verschiet dan alles wat we achterlaten.

Zijn tegenstanders zullen verbaasd hebben gestaan van dit antwoord. Dit hadden ze niet verwacht, maar het antwoord van Jezus gaat nog verder! Hij zegt vervolgens: "En geef terug aan God wat van God is." Wat betekent dit? Het muntstuk moet aan de keizer worden teruggegeven omdat het beeld van de keizer er op staat. Doorredenerend moet dus datgene teruggegeven worden aan God waar zijn beeld op staat. Wat is dat? In de hele schepping is er maar één iets dat het beeld van God draagt: de mens. Bij de schepping schiep God de mens naar zijn beeld en gelijkenis (Genesis 1:26). Jezus zegt dus: geef jullie leven terug aan God. Jullie zijn beelddrager van God. Geef jezelf terug aan God. Wijd je leven toe aan God.

Daarom komt de opdracht van Jezus ook persoonlijk naar ons toe. Heeft u uzelf teruggegeven aan God? Waarom? Simpelweg, omdat wij zijn eigendom zijn. God is onze schepper, Hij heeft onszelf gemaakt en bij Hem komen we thuis. Daar vindt ons leven doel en zin. Daar mogen we beseffen dat we gewild zijn en niet een toevallige fluctuatie in een oneindig heelal. U draagt het beeld van God.

Tenslotte, hoe geeft u uzelf terug aan God? Jezus maakt duidelijk dat dat alleen lukt door het geloof in Hem. Hij is gekomen om ons op te zoeken en ons de mogelijkheid te geven terug te keren tot onze schepper. Stel je vertrouwen op Hem en geef zo terug aan God wat van God is.

Het christelijk geloof en de politiek (XII)

In dit artikel zal het gaan over het feit dat met het optreden van de Here Christus op deze aarde het Koninkrijk der hemelen is doorgebroken. Na deze doorbraak – die uiteindelijk op Pinksteren definitief plaatsvindt, kan met Maarten Luther uitdrukkelijk gesproken worden van twee rijken, het rijk van deze wereld en het rijk van het Koninkrijk van God.

In het boek *Der messianische Anspruch Jesu und die Anfänge der Christologie* wijst Martin Hengel op de elementaire betekenis van wat we lezen in Lukas 4, waar Lukas ons vertelt over de inhoud van Christus' prediking na de doop en na de verzoeking in de woestijn. Fundamenteel zijn daar de teksten uit Jesaja 61 (en 58), waarin het gaat over de Gezalfde des Heren, die de heilstijd aankondigt en laat aanbreken! Het bijzondere is dat Christus deze teksten volledig toepast op zichzelf: "Heden is deze Schrift in uw oren vervuld." Wat Jezus daar zegt, komt overeen met zijn

prediking die Hij in de dorpen en steden van Galilea laat uitgaan: "Het Koninkrijk der hemelen is nabij gekomen." Heel Jezus' optreden is er een manifestatie van dat Hij optreedt in de kracht van de Heilige Geest. Christus bezit een volmacht in zijn spreken en in zijn hele doen en laten, die zijn weerga niet kent. De evangelist Mattheus vertelt ons welk een indruk Hij maakte. Het volk stond versteld: De één hield de ander voor: "Deze spreekt als machthebbende en niet als de schriftgeleerden."

'Springtime' in Galilea

We kunnen nauwelijks genoeg waarderen dat in de nieuw-testamentische wetenschap in de afgelopen eeuw veel aandacht geweest is voor wat het inhield dat het Koninkrijk der hemelen 'nabij gekomen' is. Op een prachtige wijze is dit op één noemer gebracht door de fijnzinnige en vrome geleerde C.H. Dodd die sprak van *realised eschatology*, ofwel 'gerealiseerde eindtijd'. Dr. W. Aalders wees in zijn laatste boeken op de bijzondere betekenis van het Griekse woord *eggiken*, dat vertaald wordt met 'nabij gekomen'. Het betekent zoveel als "het is zo nabij dat het er eigenlijk al is", het is met de handen te tasten (zie ook het getuigenis van de discipel/apostel Johannes – 1 Joh. 1: 1 ev).

Mattheus laat ons er iets van meemaken, als hij direct nadat hij vermeld heeft dat Jezus de nabijheid van het Koninkrijk der hemelen proclameert, (hfdst. 4: 17) vertelt: "Toen trok Jezus rond in heel Galilea (in het Engels (*Moffat* vertaling): *then he made a tour through the whole of Galilee*), gaf onderwijs in hun synagogen en predikte het Evangelie van het Koninkrijk en Hij genas elke ziekte en elke kwaal onder het volk. En het

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 24,- per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

gerucht over Hem verspreidde zich over heel Syrië; en zij brachten bij Hem allen, die er slecht aan toe waren en door allerlei ziekten en pijnen bevangen waren, en die door demonen bezeten waren en maanzieken en verlamden. En Hij genas hen. En grote menigten volgden Hem, uit Galilea en Dekapolis, uit Jeruzalem en Judea en van over de Jordaan." Direct aansluitend lezen we (Matth. 5: 1 ev.): "Toen Jezus de menigte (de schare) zag, ging Hij een berg op en nadat Hij was gaan zitten, kwamen zijn discipelen bij Hem. En Hij opende zijn mond en onderwees hen." Dan volgen de zaligspreken: "Zalig zijn..." etc.

Wie moet als hij dit tafereel voor de geest haalt niet denken aan de vertaling van de prachtige verzen van John Greenleaf Whittier, waarin de sfeer die toen in Galilea te vinden was, mooi onder woorden wordt gebracht?:

*Geef dat uw roepstem wordt gehoord,
als eenmaal bij de zee.*

*Geef dat ook wij uw nodend woord
vertrouwen, volgen, ongestoord,
op weg gaan met U mee.*

*O vrede van Tiberias,
o heuvels in het rond,
waar Jezus in het zachte gras
de mensen liefhad en genas,
en in hun midden stond*

*Leg Heer uw stille dauw van rust
op onze duisternis.*

*Neem van ons hart, de vrees, de lust,
en maak ons innerlijk bewust
hoe schoon uw vrede is.*

(vertaling J. Schulte-Nordholt, gezang 463 *Liedboek van de Kerken*)

Dr. Aalders spreekt in dit verband heel treffend van *springtime* (lente) in Galilea. Er is Mattheus zoveel aan gelegen geweest ons een indruk te geven van deze *springtime*, dat hij er in het 11^e en 12^e hoofdstuk opnieuw op terugkomt. In het 12^e hoofdstuk gebruikt Hij om het aanbreken van het Koninkrijk te omschrijven een woord, dat vertaald kan worden met: 'Het Koninkrijk van God heeft u 'bereikt'.'^{*}

De Wijsheid gerechtvaardigd om haar werken

Alle drie de synoptische Evangelien gaan uitvoerig in op wat in Galilea gebeurde. We zetten enkele mede-

delingen op een rij: Christus werd gezalfd met de Heilige Geest. Na de verzoeking in de woestijn, waarbij Hij door vast te houden aan God de duivel naar de achtergrond schuift, ligt de weg vrij voor zijn intocht in Galilea. Hij predikt in de kracht van de Heilige Geest de nabijheid van het Koninkrijk der hemelen en doet veel wonderen, zelfs tot demonenuitdrijving toe (de bezetene van Gadara). Vele scharen volgen Hem. Jezus typeert zich als de bruidegom die de bruid komt werven – het is bruiloftstijd. Zelfs apert zondige mensen worden geraakt door de persoon van Christus en gaan in in de vreugde van het Koninkrijk der hemelen – zo ver reikt zijn invloed.

Maar allengs rijst er verzet, vooral van de kant van de farizeeën, voor wie Christus zijn discipelen waarschuwt – "hoedt u voor de zuurdesem van de farizeeën en schriftgeleerden" (Math. 16: 5). Een omineus teken is dat Herodes Johannes gevangen neemt. De eerste vreugde onder de schare lijkt weg te ebben. De farizeeën grijpen hun kansen en brengen Jezus' werk in diskrediet. De Here Christus laat zich er niet door uit het veld slaan. Aan het begin van hoofdstuk 11 krijgt Johannes die in de gevangenis de moed laat zakken een opbeurend antwoord: 'tal van wonderen gebeuren er, wees ervan overtuigd dat u zich niet vergist hebt, het Koninkrijk der hemelen is aangebroken.'

In deze cruciale tijd, waarin de Here Christus voelt dat er veranderingen op til zijn, gebeurt er iets bijzonders. Hij breekt uit in een jubel. De woorden die Hij dan spreekt zijn van uitzonderlijke betekenis, ook voor ons onderwerp. Ik citeer ze volledig:

Vader, Here des hemels en der aarde, Ik dank u dat U deze dingen dan wel verborgen hebt voor de wijzen en verstandigen, maar de kinderkens hebt U het geopenbaard. Ja Vader, zo is het het welbehagen geweest voor U. Alle dingen zijn Mij overgegeven door de Vader en niemand kent de Zoon dan de Vader en niemand kent de Vader dan de Zoon en hij aan wie de Zoon het wil openbaren. Komt tot Mij allen die vermoeid en belast bent, en Ik zal u rust geven. Neem Mijn juk op u en leer van Mij dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart; en u zult rust vinden voor uw ziel; want Mijn juk is zacht en mijn last is licht.

Wat kunnen we eruit afleiden?

a. De manier waarop de Here Jezus in dit gedeelte spreekt, doet sterk denken aan de uitnodiging van de wijsheidsleraars in Israël. Soortgelijke woorden komen we tegen in Jezus Sirach. In Spreuken 1 is het de Wijsheid zelf die zich richt tot de onverstandigen en hen uitnodigt tot haar te komen. Als Jezus

deze uitnodiging doet, stelt Hij zich in deze traditie. Al in het begin van Matth. 11 (vers 19) heeft Hij zichzelf aangeduid als de Wijsheid: "de Wijsheid is gerechtvaardigd door haar werken."

- b. Christus doet zijn werk door de kracht van de Geest (zie Matth. 12: 28), maar dan wel als de Wijsheid. De Geest bevoelmachtigt Hem het aangename jaar des Heren uit te roepen en geeft Hem het gezag over ziekte, dood en demonie. Deze macht oefent Hij uit, maar Hij doet dat met wijsheid en mildheid, om de grote dingen, die gebeuren met tact onder de mensen te brengen, zodat er een uitnodigend element in zit. Het is de bedoeling dat hun ogen langzamerhand open gaan voor de nabijheid van het Koninkrijk der hemelen.
- c. Hij doet zijn werk in weerwil van veel farizeeën en van de vijandschap die zich manifesteert bij Herodes. Zij zijn 'de wijzen en verstandigen', die niet open staan voor het Koninkrijk van God. Zij mogen eraan voorbij gaan, maar de kinderkens, de echte vromen, die uitzagen naar de vertroosting van Israël en degenen die ontvankelijk zijn omdat ze in het leven vast zijn gelopen, zien dat Jezus spreekt in opdracht van de Vader, als de Zoon.
- d. Hij kent de Vader en zijn heilsbedoeling. Vandaar zijn woorden: "Mijn last, is licht en Mijn juk is zacht" – wie naar Hem luistert en tot Hem komt, zal ontdekken dat zijn juk een 'last' is die verlost. Het is de last van het Koninkrijk der hemelen. Als men in zijn invloedssfeer komt, ervaart men de krachten van het Koninkrijk der hemelen, die vernieuwen en verlossen – die iemand maken tot een kind van God.
- e. De woorden houden nóg meer in. Als Jezus zegt dat 'alle dingen Hem overgegeven zijn, in handen zijn gegeven door de Vader, is dat een heenwijzing naar de Zoon des mensen uit Daniël, die alle macht krijgt en zich garant stelt voor de totstandkoming van het Koninkrijk van God (Daniël 7: 13).

Zo wordt duidelijk dat Jezus' manier van doen opziet en dat de verklaring van zijn optreden daarin gezocht moet worden dat Hij als de Geestbegaafde, en als de Wijsheid, ook de Zoon des mensen is. Hij is ertoe bestemd alle macht te ontvangen. Hij kent de Vader en is op de hoogte van het heilsplan van God en wijdt degenen die ervoor open staan daarin in. Hij doet dat met zachtmoedigheid. In wijsheid, met liefde en tact gaat Hij te werk, om zelfs degenen die verstrikt zijn in het leven en bijna uitgeblust zijn, te kunnen bereiken: "Zie Mijn Knecht, die Ik verkoren heb, Mijn Geliefde, in wie Mijn ziel een welbehagen heeft, Ik zal mijn Geest op Hem leggen (...) Hij zal niet twisten of

schreeuwen..." Voorzichtig gaat Hij zijn weg, omdat Hij zelfs zorg heeft voor het geknakte riet en voor de walmende vlaspit. Zo zal Hij het oordeel tot overwinning brengen. Zo zal "de wijsheid gerechtvaardigd worden door haar werken."

De ecclesia als het nieuwe volk van God

Al de uitspraken die ik aanhaalde, wijzen erop dat Jezus een nieuw Koninkrijk op aarde laat doorbreken: het Koninkrijk van de vergeving van de zonde, waardoor de weg geopend wordt naar de hemel. De toegang ertoe ligt in zijn persoon.

Petrus is de eerste geweest voor wie dit helemaal is open gegaan. Aan het einde van de periode in Galilea, voordat Hij naar Jeruzalem gaat, is de tijd aangebroken dat de Here Jezus aan zijn discipelen vraagt of zij begrepen hebben wie Hij is. Petrus belijdt Hem dan uitdrukkelijk als de Christus, de Zoon van de levende God. Het is bij die gelegenheid dat Jezus het geheel van zijn volgelingen typeert als zijn gemeente, zijn *ecclesia*, het nieuwe volk van God op deze aarde. Hun ogen zijn open gegaan voor de contouren van dit Koninkrijk en vooral voor Christus die niet alleen profetisch heenwijst naar dit Koninkrijk maar die in zichzelf en door zijn optreden dit Koninkrijk op aarde brengt en de toegang ertoe opent.

Dan gaat Jezus naar Jeruzalem, waar de tempel staat en waar de confrontatie wacht met de farizeeën. Daar openbaart Hij zich, tot in het sanhedrin toe, als de Zoon des mensen, die zitten zal aan de rechterhand van God (Psalm 110), als degene die niet alleen maar de zoon van David is, maar ook zijn Here, die een plaats aangewezen zal krijgen aan Gods rechterhand. Hij is de beloofde heilskoning. Zijn discipelen heeft Hij dan al voorgehouden dat Hij geen gewone koning is. Hij die de Vader kent en zijn heilsbedoeling is niet als de koningen van deze wereld. Hij is gekomen om uit de volheid van wie Hij is, te dienen, d.w.z. de weg te openen tot Gods Koninkrijk. Hij heeft er zijn leven voor over om de toegang, de weg te zijn tot dat Koninkrijk. Door zijn sterven en opstanding in opdracht van de Vader stelt Hij zich garant voor dit Koninkrijk.

De discipelen zijn van deze duizelingwekkende dingen de directe getuigen geweest. Bij het laatste avondmaal gaf Hij hun een blik in dat Koninkrijk: "Ik beschik u het Koninkrijk" (Lukas 22: 29). Hij deed dat in de volmacht van de Vader. Het is niet voor niets dat Hij dat deed bij de tekenen van brood en wijn, die heenwijzen naar zijn offer: door de overgave van zijn leven vindt de definitieve inwijding plaats van de levende weg die leidt naar de troon van God. Toen deze weg betreden was, stond Hij op uit de dood.

Toen werd om in de woorden van de vroeg christelijke prediking te spreken krachtig bewezen dat Hij, als de zoon van David, ook de Zoon van God is, Jezus Christus onze Here (*Kurios*) (Rom. 1: 3). Als de *Kurios* die alle macht gekregen heeft, houdt Hij deze weg, die Hij zelf gebaad heeft, in de geschiedenis die zich nu gaat ontrollen, open voor alle volkeren. Zo openbaart Hij zich als de Goede Herder, die zijn dienaren uitzendt om de volkeren te roepen en te maken tot zijn volgelingen, zijn discipelen. Deze werkelijkheid breekt op Pinksteren baan. Een nieuw volk van God, de gemeente van Christus (*ecclesia*) is geboren. De kracht

van het Koninkrijk der hemelen manifesteert zich door haar op deze aarde, maar het oriëntatiepunt van deze *ecclesia* is de hemel, waar Christus is ter rechterhand van zijn hemelse Vader. Anders gezegd: de *ecclesia* verblijft nog wel in het rijk van deze wereld, maar haar eigenlijke burgerschap is in de hemelen.

* De Engelse Moffatvertaling en de Franse TOB vertaling is nog sprekender: 'The reign of God has reached you already' en in de Franse oecumenische vertaling TOB: le royaume de Dieu vient de vous atteindre – heeft u zojuist bereikt.

Kohlbrugges Utrechtse jaren (II)

Strijd om een lidmaatschap

In de tijd na zijn ontslag als proponent was Kohlbrugge langzamerhand tot het inzicht gekomen dat de oude gereformeerde leer volkomen overeenstemde met Gods Woord. Hoewel hij daardoor niet van Luther en diens geschriften vervreemde, was Kohlbrugge van mening dat hij de Hersteld Lutherse gemeente niet meer oprecht zou kunnen dienen als hij weer als proponent zou worden aangesteld (dit leek hem nog altijd niet ondenkbaar). Daarom wendde hij zich tot de Amsterdamse rechtzinnige hervormde predikant J. Kortenhoef Smith met het verzoek, hem na het afleggen van belijdenis als lidmaat van de hervormde gemeente aan te nemen. Ds. Kortenhoef Smith had echter enige bedenkingen. Na overleg met een ambtgenoot liet hij weten dat Kohlbrugge eerst bij de Hersteld Lutherse kerkenraad een attest van goed gedrag moest vragen om dit vervolgens aan de kerkenraad van de Amsterdamse hervormde gemeente te overleggen. Kohlbrugge bracht hiertegen in, dat de Hersteld Lutherse hem zo'n attest niet konden geven zonder hun handelwijze jegens hem te herroepen. Waarom kon hij niet op de gewone manier worden aangenomen? Maar ds. Kortenhoef Smith was niet te vermurwen en gaf Kohlbrugge in overweging, het in Utrecht te proberen; daar was hij immers gepromoveerd.

In het begin van 1830 sprak Kohlbrugge in Utrecht met ds. S. van Beuningen, de oudste hervormde predikant ter plaatse. Hij voelde zich echter niet vrij in dit gesprek melding te maken van zijn contacten met ds. Kortenhoef Smith. Ds. Van Beuningen, die Kohlbrugge goed kende, was meteen bereid hem aan te nemen. Een bewijs van goed gedrag vond hij eigenlijk niet nodig, maar een getuigenis van enkele leden van de Utrechtse hervormde gemeente leek hem toch wenselijk voor het geval dat iemand bezwaren zou opperen.

Een afspraak voor het afleggen van belijdenis werd al gemaakt. Wel zou ds. Van Beuningen Kohlbrugge eerst aan de kerkenraad voorstellen. Voor Kohlbrugge was het een grote teleurstelling, toen hij eind februari 1830, kort voor zijn verhuizing naar Utrecht, van de predikant vernam, dat de kerkenraad een testimonium van goed gedrag verlangde, afgegeven door de Hersteld Lutherse gemeente. Ook vroeg de kerkenraad (die onkundig was van het gesprek met ds. Kortenhoef Smith) zich af waarom Kohlbrugge niet in Amsterdam aangenomen wilde worden. Kohlbrugge reageerde in een brief, verzonden uit Amsterdam op 27 februari. Wat betreft het verlangde testimonium probeerde hij duidelijk te maken, hoe moeilijk het zou zijn aan deze wens te voldoen. Op de vraag, waarom hij zich niet bij een hervormde predikant in Amsterdam had gevoegd, antwoordde Kohlbrugge dat – afgezien van persoonlijke en huiselijke motieven voor een verhuizing naar Utrecht – het hem in de gegeven omstandigheden het meest wenselijk voorkwam, niet te blijven wonen in de plaats waar hij vroeger op de Hersteld Lutherse kansel gestaan had. Het leek hem een goede gedachte het lidmaatschap van de Hervormde Kerk te ontvangen in de academiestad, waar hij in het vorige jaar het doctoraat in de theologie had verkregen.

Er volgden nog enkele brieven over en weer, maar de kerkenraad bleef een attest van goed zedelijk gedrag eisen. Daarom vervoegde Kohlbrugge zich op 3 juni 1830 bij het consistorie van de Hersteld Lutherse gemeente in Amsterdam. Er zal wel wat in zijn gemoed zijn omgegaan, toen hij bij die gelegenheid de predikanten Jacobi en Uckerman weer ontmoette. Kohlbrugge deelde mee dat hij lid wilde worden van de hervormde gemeente van Utrecht en vroeg voor zichzelf en zijn vrouw een attestatie met een verklaring van goed zedelijk gedrag. Ds. Uckerman wees hem

erop dat het bij het consistorie geen usance was, iemand die tot een andere belijdenis overging, een attest van goed zedelijk gedrag te geven. Aan het verzoek om een bewijs van lidmaatschap kon echter wel worden voldaan. Een dag later ontving Kohlbrugge het gevraagde attest, ondertekend door ds. D.R. Uckerman. Met een brief, gedateerd 8 juni 1830, zond hij dit aan de Utrechtse kerkenraad. Hij herhaalde zijn verzoek, of zijn vrouw en hij belijdenis konden doen en als lidmaten van de hervormde gemeente worden aangenomen.

In dezelfde brief vroeg Kohlbrugge mede namens zijn vrouw de doop aan voor hun op (26 april geboren) eerste zoon Gerrit. In antwoord hierop liet de kerkenraad op 11 juni schriftelijk weten dat zij hun kind de volgende zondag konden laten dopen, mits een "onbesproken lidmaat" van de gemeente daarbij als getuige aanwezig zou zijn. Het doopbriefje diende door de wijkpredikant te worden getekend. Kohlbrugge vermeldt een en ander in zijn eerdergenoemde boek *Het lidmaatschap* en tekent daarbij aan: "wij moesten dus ons kind laten doopen als stonden wij in den Voorhof der Heidenen". De doop werd bediend in de Geertekerk, de wijkkerk van de Kohlbrugges, die toen nog in de Twijnstraat woonden (pas in mei 1832 verhuisden ze naar de Plompetorengracht). Voorganger in de dienst was de Utrechtse hoogleraar Jodocus Heringa. Tevoren had Kohlbrugge een gesprek met hem. Professor Heringa wees erop dat hij nogal wat veranderingen aanbracht in de vragen van het doopformulier en vroeg of Kohlbrugge daarop zou antwoorden. "Dat zal ik zien, professor!", aldus Kohlbrugge. Heringa zei daarop: "Ik geloof niet dat de kinderen in Adam der verdoemenisse onderworpen

zijn". Kohlbrugges reactie was: "Ik wel, professor". Heringa: "Hoe zal het dan? ik lees: het vonnis des doods". Kohlbrugge: "Professor! Genesis II lees ik: ten welken dage gij daarvan eet, zult gij den dood sterfen; dat verklaar ik van den tijdelijken, geestelijken en eeuwigen dood, en op die verklaring laat ik mijn kind doopen, en de uwe laat ik aan u over". Kohlbrugges redenering was: het formulier spreekt niet van "de leer die in de Kerk alhier geleerd wordt", maar van "de leer die in de *Christelijke Kerk* alhier geleerd wordt", waarmee niet de persoonlijke opvatting van de predikant wordt bedoeld.

Wat betreft Kohlbrugges verzoek, of zijn vrouw en hij als lidmaten konden worden aangenomen, liet de kerkenraad weten, dat daarop zo spoedig mogelijk geantwoord zou worden. Dit antwoord kwam pas twee maanden later, in een brief van 10 augustus 1830. De kerkenraad berichtte Kohlbrugges verzoek te hebben voorgelegd aan de Algemene Synode van de Hervormde Kerk. De Synode had verwezen naar het "erkende gebruik" dat een bewijs van lidmaatschap, afgegeven door een ander protestants kerkgenootschap, tevens een attest van goed zedelijk gedrag moest behelzen.

In die tijd sprak Kohlbrugge een ouderling die lid was van de Utrechtse kerkenraad. Hij vroeg hem: "Wat heeft men toch tegen mij?". Het antwoord luidde: "De ouderlingen hebben niets tegen u, maar de jongere predikanten drijven het zo, omdat zij bang zijn dat u predikant zal worden". Als Kohlbrugge bijvoorbeeld advocaat geweest was, had men hem geen strobreed in de weg gelegd.

Drs. M. den Admirant, 's-Gravenhage

De kracht van het geloof (II, slot)

Tijdens een bijeenkomst in de Domkerk in Berlijn sprak ds. Von Bodelschwing in de geest van Christus lijnrecht tegen de nazi-geest in. Een ooggetuige vertelt:

"In de overvolle Domkerk van Berlijn begon ds. Von Bodelschwingh als volgt: 'Wanneer wij over de kerk spreken, dan is steeds het gevaar aanwezig dat wij teveel zeggen en grenzen overschrijden. Echter, als wij van de Koning van de kerk, Jezus Christus spreken, dan blijven wij achter Zijn heerlijkheid en genade geborgen. Laat ons daarom over Jezus spreken.'

Hierna volgde een kleine pauze. Daarop boog hij zich zover mogelijk over de rand van de kansel naar de verzamelde menigte en zei met een stem vol ontferming: 'Er zijn nergens zoveel eenzame mensen als in

een grote stad.' De predikant zei deze enkele woorden op dit ogenblik met zo'n Bijbels gezag en geestkracht, dat er in de mensen vóór hem iets zeldzaams gebeurde. Die grote mensenmassa met haar gevaarlijke atmosfeer, die de enkeling 'opslokt', brak als het ware opeens in stukken. Nu waren er in de kerk slechts individuele mensen die hun eigen nood, angst en eenzaamheid voelden. En dat was in die dagen iets bijzonders. Waarom? Wel, in Berlijn sprak vaak op massabijeenkomsten de minister van propaganda J. Goebbels. In zijn redevoeringen was er alles op gericht om een massahysterie op te roepen. Een vaak door hem herhaalde slagzin was: 'U bent niets, het volk is alles.' Op een massabijeenkomst in 1943 vroeg

Goebbels aan de verzamelde menigte: 'Wilt u de totale oorlog?' En de willoze massa brulde: 'Ja!' Door het uitspreken van dit jawoord velden deze mensen hun doodvonnis. Door de propagandarede waren ze volledig gefanatiseerd.

Dat het aan ds. Von Bodelschwingh gelukte om bij de in grote spanning verkerende menigte in de Domkerk het tegendeel te bereiken, toont ons, hoe de kerk van Jezus Christus door een andere Geest wordt geregeerd. Alleen het persoonlijke geloof in Jezus Christus overwint de wereld, helpt de zwakken en is tot offervaardigheid bereid." Tot zover dit ooggetuigeverslag.

Euthanasie

In 1940 kwam ook *Bethel* in heftige aanraking met de gruwelijke uitvoering van de euthanasiewetten. Het 'levensonwaardige' leven moest worden weggedaan. Binnenkort zouden formulieren moeten worden ingevuld, waarop stond welke patiënten er in *Bethel* waren. En dat zou het begin zijn van het einde. Aan de dwang om in te vullen, met gevaar van arrestatie, gaf ds. Von Bodelschwingh niet toe. En nu begon voor de directeur van deze inrichting van barmhartigheid een wedloop met de tijd en met de dood. Daarom reisde hij voortdurend van ministerie naar ministerie. En bij allerlei contacten, zowel binnen als buiten de medische wereld, gebruikte hij het 'wapen' van de geheime diplomatie. Het lukte dominee Von Bodelschwingh niet om Hitler persoonlijk te spreken. Minister H. Göring antwoordde op geen enkele vraag. Wel stuurde hij Prof dr. K. Brandt, hoofdleider van het euthanasieprogramma, naar *Bethel*. Tijdens deze ontmoeting, die voor dominee Von Bodelschwingh de moeilijkste en zwaarste was uit zijn gehele leven, deed hij een voortdurend appèl op het geweten en de gevoelens van deze machtige, hooggeplaatste wetenschapper. In september 1941 werd het euthanasieprogramma stopgezet.

Eens was er een luchtaanval van geallieerde vliegtuigen op het Ruhrgebied, waarbij ook doden vielen te *Bethel*. Bij de geopende graven van de slachtoffers spraken hoge nazi-partijfunctionarissen. Scherp veroordeelden zij de wrede luchtaanval op weerloze patiënten van de wereldwijd bekende inrichting van christelijke naastenliefde. Nota bene! Op deze begrafenisdag sloot de beruchte artsengroep haar verderfelijke selectiewerk te *Bethel* af! Echter, in een moeilijke en afmattende strijd heeft ds. Von Bodelschwingh, gedreven door geloof, liefde, moed en kennis, samen met anderen er alles aan proberen te doen om de uitvoering van het euthanasieprogramma te verhinderen.

In *Bethel* klopte het hart van de christelijke gemeente. Daar nam dienstbetoon aan zieken, gehan-

dicapten en hulpelozen de gestalte van Christus aan. In de verdediging van de waardigheid van mensen ging men tot het uiterste.

Tot slot

Ds. Von Bodelschwingh was beslist geen man die tevreden was over zichzelf. Hij beoefende zelfreflectie, nederigheid, maar ook daadkracht. Na de oorlog schreef hij: "Had ons verzet niet krachtiger en dapperder moeten zijn?" En al in mei 1945 zei hij in een preek: "Wij willen ons als volk niet verontschuldigen met het argument, dat wij niets hebben geweten van wat achter het prikkeldraad van concentratiekampen, en wat in Polen en Rusland is gebeurd. Deze misdaden zijn door Duitse mannen gepleegd en voor de gevolgen zijn wij volledig verantwoordelijk." In januari 1946 overleed deze markante predikant. Hij was uitgeput door ziekte en de last van de oorlogsjaren.

Heeft het leven van ds. Von Bodelschwingh voor onze dagen van verwarring, twijfel, wantrouwen, eenzaamheid, agressie en toenemend atheïsme betekenis? We denken van wel als we letten op de kracht van het persoonlijke geloof. De Bijbel leert ons dat het geloof dat door de liefde werkt, heerlijke vruchten openbaart.

Prof. dr. G. Dekker pleit er in zijn boek 'Heeft de kerk zich overleefd?' voor, dat de kerk zich weer volledig moet richten op haar kerntaak: de verkondiging van Gods Woord. Waarom gaat er, naast het goede dat er mag zijn, zoveel mis in het economische, financiële, politieke, morele en maatschappelijke leven? Meerdere schrijvers die een antwoord trachten te vinden op de grote problemen van onze tijd, hebben gewezen op het bestaan en de invloed van de zeven hoofdzonden of de zeven kardinale ondeugden: hoogmoed, hebzucht, afgunst, toorn, wellust, gulzigheid en luiheid. Deze kwalen 'wonen' in elk mens en zijn de oorzaak van individuele en collectieve misdaden.

In relatie tot wat ds. Von Bodelschwingh bewoog, zou dat voor onze tijd inhouden om op te roepen tot bekering en geloof in Jezus Christus. De kerk dient een dringend en volhardend appèl te doen op het geweten van alle kerkgangers, burgers en autoriteiten om de weg te gaan van gehoorzaamheid aan Gods heilzame geboden. Tot heil en vrede in de samenleving. Dan wordt het houden van Gods geboden belangrijker geacht dan het verwerven van tijdelijke voordelen. Als Gods gemeente weer voluit is een lichtend licht en een zoutend zout, dan zal de kracht van haar geloof merkbaar zijn. Toen in juli de gevolgen van de financiële crisis duidelijker werden, gingen de Griekse christenen, zowel persoonlijk als in de kerk, nog meer bid-

den. Als antwoord op de vraag wat de kern was van hun gebed, antwoordden zij: "Wij bidden voor onze regering, maar wij bidden ook of God door deze moeilijke situatie een geestelijke doorbraak wil geven

in ons land!" Is dit een voorbeeld ter navolging?

A.B.Goedhart, Leerbroek

Barack Obama en Psalm 46

Anders dan de meeste Nederlanders ben ik nooit als een blok voor Barack Obama gevallen. Drie jaar geleden, in november 2008, was ik in Washington om in een uitzending van de NOS commentaar te leveren op de presidentsverkiezingen van toen. Heel veel mensen waren blij en opgelucht toen Obama had gewonnen. Er stond een menigte bij de ingang van het Witte Huis te sjorren aan de hekken, zo zag ik toen ik 's nachts naar mijn hotel wandelde. Ze riepen George Bush op om nu maar gelijk naar Texas terug te gaan. Dat ze het bewind van Bush zat waren, daar kon ik me na de verschillende echecs in zijn beleid iets bij voorstellen, al heeft de agressie me verbaasd. Maar dat ze Bush wilden inruilen voor een man zonder eigenschappen – blank noch zwart, moslim noch christen, links noch rechts – op wie iedereen zichzelf kon projecteren en in wie iedereen zichzelf als in een spiegel terug kon zien, daar begreep ik niets van.

Ik was aangenaam verrast toen ik Obama onlangs Psalm 46 hoorde reciteren, op Ground Zero in New York, bij de herdenking van 9/11 op zondag 11 september j.l. Een Psalm is niet zo maar een 'religieus gedicht', zoals de NOS ons aanvankelijk via radio en TV voorhield, maar een lied uit het Oude Testament dat in de wereld van Jodendom en christenheid de eeuwen door is gelezen en vooral gezongen. Deze Psalm gaat over de God van Israël die een toevlucht en sterkte is in tijden van benauwdheid, van nood en gevaar. Het was deze Psalm die voor Maarten Luther de leidraad vormde bij de compositie van zijn beroemde lied 'Een vaste burcht is onze God', dat protestanten minimaal één keer per jaar, op Hervormingsdag (31 oktober), zingen.

In deze Psalm gaat het ook over bruisend en schuimend water, dat gecontrasteerd wordt met de kalme beekjes van de rivier die 'de stad van God' zullen verblijden. Ik kan me voorstellen dat deze Psalm ook om dit beeld is gekozen. Amerikanen zien hun land graag als een stad op een berg, zoals onze Heere Jezus in de Bergrede daarover in de gelijkenis van het zout en het licht heeft gesproken. Toen de puritein John Winthrop met een groep pelgrims in 1630 naar Amerika

zeilde, zei hij in een preek aan boord van het schip de *Arbella* dat hun nieuwe gemeenschap een 'stad op een berg' zou zijn. Democraten als John F. Kennedy zowel als Republikeinen, ondermeer Ronald Reagan hebben het beeld in toespraken gebruikt.

Zou het in Nederland mogelijk zijn geweest dat het staatshoofd of een regeringsleider bij een bijzondere gelegenheid uit de Bijbel een Psalm voorlas? In Frankrijk in ieder geval niet, met zijn strikte, laïcistische scheiding van kerk en staat. In het pluriforme Nederland zou zo'n psalmcitaat al snel als te exclusief worden opgevat. In de herdenkingsdienst in de Haagse Kloosterkerk sprak onder andere een priester van de Rooms-Katholieke Kerk in Den Haag, en zijn betoog had een sterk oecumenische strekking. Amerika is echter een gelovig land, en er was daar veel kritiek gezeten op het besluit van burgemeester Bloomberg van New York en anderen om bij de herdenking van tien jaar 9/11 geen plaats voor kerk en geloof in te ruimen. Maar oud-president George Bush citeerde een brief van Abraham Lincoln aan een moeder die haar vijf zoons op de slagvelden van de Amerikaanse Burgeroorlog had verloren en over de troost die het geloof dan biedt. Met het citeren van Psalm 46 heeft Obama mogelijkerwijs aan de kritiek op Bloomberg tegemoet willen komen.

Cynici vermoeden altijd dat een politicus zoiets alleen maar met bijbedoelingen kan doen. Maar als een schending van het principe van de scheiding van kerk en staat kan het citeren van Psalm 46 niet worden opgevat. Die scheidsmuur is immers ooit opgetrokken om te voorkomen dat de overheid één bepaalde denominatie zou opleggen aan haar burgers of bepaalde denominaties zou verbieden, en dat is hier natuurlijk niet aan de orde. Met het citeren van deze Psalm heeft Obama naar de bron verwezen die ervoor heeft gezorgd dat Amerika, in Obama's woorden, door 9/11 niet is gebroken: het christelijk geloof als bron van kracht en moraal die het land, zo heeft de geschiedenis bewezen, veel goeds heeft gebracht. Gelukkig het land met een staatshoofd dat deze erfenis publiekelijk erkent.

Dr. Bart-Jan Spruyt, Gouda